

AJANKOHTAISTA

Kasvatuksen historian valtakunnallinen seminaari kokosi runsaslukuisen osallistujajoukon

Jukka Rantala

Verkoston perustaminen ja ensimmäiset kesäpäivät Turussa

Joitain vuosia sitten ryhmä kasvatuksen historiaan suuntautuneita tutkijoita totesi tarpeelliseksi vahvistaa alan tutkijoiden yhteyksiä. Kasvatuksen historiaa harrastetaan niin kasvatustieteen, historian, yhteiskuntatieteen kuin myös kansatieteen ja folkloristiikan parissa. Siksi alan tutkijoiden vuorovaikutuksen ja yhteistyön lisäämiseksi päätettiin selvittää, olisiko verkostoitumisajatukselle laajempaakin kannatusta. Koska alullepanijat tulivat kasvatustieteestä, tarjosivat Suomen Kasvatustieteellisen Seuran yhteyteen perustetut teemaryhmät (sig-ryhmät) sopivan lähtökohdan toiminnan aloittamiseen. Asiasta keskusteltiin vuoden 2005 kasvatustieteen päivillä kokoontuneessa kasvatuksen historian teemaryhmässä. Alan verkottumiseen suhtauduttiin varauksettoman myönteisesti. Seuran alaisuuteen päätettiinkin perustaa kasvatuksen historian erityisryhmä ja samalla päätettiin järjestää pienimuotoiset kasvatuksen historian päivät Turussa seuraavan kesän alussa.

Sana verkostosta ja kasvatuksen historian päivistä levisi nopeasti. Verkoston postituslistalle liittyi muutamassa kuukaudessa satakunta henkilöä eri tieteenaloilta. Ensimmäisillä kesäpäivillä pidettiin yli 30 esitystä. Verkosto järjestäytyi päivien yhteydessä. Verkoston jäsenten ja tilaisuuden osallistujien edustaessa eri tieteenaloja päätettiin verkostosta luoda monitieteinen yhteisö. Tämä monitieteisyys näkyi myös verkoston ensimmäisessä johtoryhmässä. Sittemmin verkostoon ovat institutionaalisina jäseninä liittyneet kasvatustieteellisen seuran lisäksi myös Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, Suomen Koulutushistoriallinen Seura sekä Suomen Historiallinen Seura.

Verkosto on toiminut tähän asti epämuodollisesti. Sen toiminta on perustunut pitkälti jäsenistön aktiivisuuteen ja panostukseen: esimerkiksi kasvatuksen historian päivät on toteutettu pitkälti talkoovoimin. Verkoston jäseniltä ei ole kerätty jäsenmaksuja.

Verkoston tavoitteena on koota eri tieteenalojen historiallisesti orientoituneita tutkijoita ja harrastajia yhteen. Verkoston kahtena ensimmäisenä vuotena toiminta on keskittynyt päivien järjestämisen lisäksi alan tutkimuksesta ja tapahtumista tiedottamiseen sekä erilaisten yhteistyömahdollisuuksien etsimiseen. Uudenlainen haaste otettiin hiljattain vastaan, kun verkosto perusti aikakausjulkaisun *Kasvatus & Aika*. Sen myötä toivotaan alan kotimaisten julkaisumahdollisuuksien paranevan ja kasvatuksen historian tutkijoiden saavan itselleen oman näkyvän ja innoittavan keskustelufoorumin.

Tähän asti verkosto on ollut näkyvimmin esillä kasvatuksen historian päivien yhteydessä, jotka tänä vuonna järjestettiin jo kolmannen kerran. Turun ja Tampereen päivien jälkeen helsinkiläisten oli helppo jatkaa jo vakiintumassa ollutta kaksipäiväisen kokoontumisen konseptia, johon yleisöluentojen ja teemaryhmäistuntojen lisäksi kuuluu historiallinen kaupunkikiertäminen ja verkoston yleiskokous.

Kasvatuksen historian päivät Helsingissä vuonna 2007

Tämänvuotiseksi teemaksi oli valittu *Rajoja ja siltoja kasvatuksen historian kentillä*. Aiheenvalinnalla pyrittiin saamaan aikaan keskustelua kasvatuksen historian asemasta niin akateemisissa piireissä kuin myös harrastajien joukossa. Kasvatuksen historian verkoston itsessään voi nähdä siltujen muodostajana ja rajojen hälventäjänä, toimivathan eri tieteenalojen edustajat verkostossa yhteisen päämäärän hyväksi. On myös merkillepantavaa, kuinka harrastajatutkijat, perus- ja jatkotutkinto-opiskelijat sekä akateemisesti meritoituneet tutkijat toimivat kasvatuksen historian päivillä – ja verkoston toiminnassa yleisemmin – yhteistyössä.

Päivien teema näkyi erityisen hyvin ensimmäisen seminaaripäivän yleisöluennoissa, joissa alan nykytilaa ja tulevaisuutta arvioitiin eri lähtökohdista. Dosentti Pirkko Leino-Kaukiainen toi keskusteluun historiatieteen perspektiiviä, professori Pauli Siljander pohti alan asemaa kasvatustieteestä käsin, ja professori Hannu Simola valotti kuulijoille sosiologisesti orientoituneen tutkijan näkökulman.

Pirkko Leino-Kaukiainen kuvasi historiatieteen tutkimusalaa pirstoutuneeksi. Vallalla ei ole tiettyä paradigmaa, eikä mikään yksittäinen tutkimusalue dominoi historian tutkimusta. Tätä Leino-Kaukiainen piti myönteisenä. Historian piirissä laadittu kasvatuksen tutkimus on tällä hetkellä moniperspektiivistä. Historioitsijat ovat tosin jättäneet uudemmat, toisen maailmansodan jälkeiset teemat muille ja keskittäneet tarkastelunsa varhaisempaan aikaan. Esityksensä lopuksi Leino-Kaukiainen valotti Suomen Historiallisen Seuran organisoimaa kasvatuksen historian kirjahankeita, josta enemmän hänen kirjoituksessaan tässä julkaisussa.

Pauli Siljander aloitti tarkastelemalla sadan vuoden takaista debattia, joka koski eron tekemistä luonnontieteellisen ja ihmistieteellisen tutkimuksen välille. Siljanderin mukaan kasvatuksen historian asema kasvatustieteessä on muuttunut rajusti. 1960-luvulle saakka historian asema oli kiistaton, mikä johtui teoreettis-filosofisen tutkimussuuntauksen vahvuudesta. Aate- ja oppihistoriallisesti orientoitunut kasvatuksen historia oli oleellinen osa kasvatustiedettä. 1960-luvulla kasvatuksen historiaa kritisoitiin tarpeettomana ja aikansa eläneenä ja tilalle vaadittiin muun muassa kasvatusinstituutioiden kriittistä analyysiä. Yliopistollisen opettajankoulutuksen lisääntymisestä johtunut kasvatustieteen räjähdysmäinen laajeneminen siirsi kasvatuksen historian marginaaliin. Siljander näki alkujaan historiallisesti orientoituneiden tutkijoiden siirtymisen kasvatustieteen muille alueille kasvatuksen historian asemassa tapahtuneen muutoksen yhtenä heijastumana. Tänä päivänä historia muodostaa hänen mukaansa allianssin filosofian ja sosiologian kanssa, mikä tosin heijastuu tämänhetkisiin kasvatustieteen tutkintovaatimuksiin erillisten kasvatuksen historian opintojaksojen puuttumisena.

Hannu Simola, käytti puheenvuoron otsikolla Koulutussosiologin kohtaamisia historian kanssa – metodologisia huomioita koulutussosiologisen ja -historiallisen tekstianalyysin suunnasta. Hän pohti aluksi suomalaisten tämänhetkistä suhtautumista harjoitettuun koulutuspolitiikkaan ja sen tuloksiin. Varsinaisessa esityksessään Simola avasi yleisölle esimerkiksi avulla käyttämänsä historiallisen sosiologian lähestymistapaa, siihen liittyvää diskursiivista juonematriisijattelua sekä puntaroi foucaultlaisittain arkeologisen asenteen ja diskursiivisen juonematriisin käyttökelpoisuutta historian tutkimuksessa.

Luennoitsijoiden jälkeen historioitsija Oona Ilmolahti ja kasvatustieteilijä Jari Salminen virittelivät keskustelua pyydettyjen alustusten pohjalta. Keskustelu painottui resurssikysy-

myksiin. Nimenomaan kasvatuksen historian viran puuttuminen yliopistoista nähtiin heikentävän alan elinvoimaisuutta. Virkapositioiden puuttumisen epäiltiin johtavan nuorten tutkijoiden hakeutumiseen kasvatuksen historiasta alueille, joissa on mahdollista tavoitella yliopistovirkoja. Myös metodisen ohjauksen kehittämiseen nähtiin tarvetta, sillä tällä hetkellä kaikilla alan perustutkinto-opiskelijoilla ei ole mahdollisuutta perehtyä historialliseen tutkimukseen. Myönteisinä asioina keskustelussa nousivat esille nuorten perus- ja jatkotutkinto-opiskelijoiden innostus kasvatuksen historiaan ja tieteidenvälisen yhteistyön toimivuus kasvatuksen historian verkostossa.

Ensimmäinen seminaaripäivä jatkui teemaryhmissä. Niissä käsiteltiin esityksiä aatehistorian, kasvatuksen kokemusten, aikuisten koulutuksen, opettajuuden, alle kouluikäisten kasvatuksen ja elämäkertatutkimuksen sekä kadonneiden koulujen alueilta. Lisäksi oppikirjatutkimuksella ja kansalaisvaikuttamisella oli omat ryhmänsä. Kahden päivän aikana pidetty 40 esitystä kokosivat 90-henkisen kuulijakunnan. Teemaryhmät muodostivat päiville luontevan tavan tutustua eri tiedeyhteisöistä lähtöisin oleviin saman alan tutkijoihin ja harrastajiin. Siinä missä aloitteleva tutkija sai kannustusta ja ohjausta tutkimuksen alkumetreille, kokenut tutkija pääsi haastamaan kollegat tulkinnoillaan. Kumpikin ryhmä pääsi osalliseksi kuulijakunnan moniperspektiivisistä kommentteista.

Esitysten jälkeen kolmisenkymmentä osallistujaa liittyi Rainer Knapaksen opastamalle kävelykierrokselle, jossa perehdyttiin Helsingin yliopiston keskustakampuksen rakennuksiin. Päivän päätteeksi nautittiin illallinen Suomenlinnan panimoravintolassa.

Tutkimattomia alueita ja myytin murtamista

Toisen seminaaripäivän aluksi dosentti Esko M. Laine ja dosentti Marjatta Rahikainen paneutuivat kirkon rooliin kasvatuksessa ja lasten tehdastyön vähenemiseen oppivelvollisuuden seurauksena.

Laine käsitteli kasvatuksen historiassa vähemmän tutkittuja aiheita, muun muassa alueellisia eroavaisuuksia suhtautumisessa oppiin ja koulutukseen. Hän esitteli kolmen erilaisen lukukulttuurialueen tunnuspiirteitä. Erilaisten esimerkkien avulla kävi selville itäsuomalaisen lukupelko ja kirjaviisautta vieroksuva kansankulttuuri. Alueellisen näkökulman lisäksi Laine pohdiskeli normien ja käytäntöjen sekä jatkuvuuden ja katkosten välisiä suhteita kasvatuksessa. Esityksessään Laine korosti lisäksi 1740-luvun koulukomission merkitystä verraten sitä peruskoulukomiteaan, joskaan yksikään sen tavoitteista ei hänen mukaansa toteutunut.

Marjatta Rahikainen lähti purkamaan myyttiä oppivelvollisuuden vaikutuksesta lasten tehdastyön vähenemiseen. Rahikaisen mukaan oppivelvollisuuden sijasta lasten tehdastyö väheni 1870–1880-lukujen yleismaailmallisen laman seurauksena, koska työnantajat alkoivat halvan työvoiman sijasta rekrytoida ammattitaitoista työväkeä. Ongelmalliseksi lasten työnteon vähenemisen ja oppivelvollisuuden välisen suhteen tulkinnan tekee hänen mukaansa myös se, etteivät oppivelvollisuuslakeina pidetyt lait todellisuudessa kohdistuneet kuin rahvaaseen ja opin sisältökin rajoittui pääasiassa Katekismukseen. Tulkintaansa Rahikainen perusteli lisäksi faktalla lasten teollisuustyön vähenemisestä myös niissä maissa, joissa oppivelvollisuutta ei tuohon aikaan ollut. Rahikaisen mukaan yritykset omaksuivat halpatyövoiman käytöstä uudet pelisäännöt ja länsimaissa lasten työntekeä muutti muotoaan tehdastyöstä palveluihin.

Historioitsija Saara Tuomaala ja folkloristi Jan Lofström johdattelivat esitysten jälkeistä keskustelua. Yleisöä kiinnosti muun muassa kysymys, mitä annettavaa historiantutkimuk-

sella voisi olla ratkottaessa tämänhetkistä ongelmaa lapsityövoiman käytöstä niin sanotuis-
sa kehittyvissä maissa.

Ajan puutteen takia valitettavan lyhyeksi jääneen keskustelun jälkeen jatkui teemaryh-
mätyöskentely. Edellisen päivän tapaan esitykset kirvoittivat ryhmissä laajaa keskustelua ja
pohdiskelua. Iltapäivällä kokoontui vielä kansalaiskasvatukseen keskittyvä uusi verkosto-
hanke. Risto Ikosen organisoimassa kokouksessa ideoitiin alan tutkijoiden yhteistyömah-
dollisuuksia ja -tarpeita. Kokoukseen osallistuneet päättivät käynnistää yhteisen kirjahanke-
en ja järjestää tutkimussymposiumin Vaasan kasvatustieteen päivien yhteydessä.

Kasvatuksen historian päivät päätettiin Koulumuseossa, jossa museolehtori Sauli Sep-
pälän opastuksella perehdyttiin näyttelyyn ja osallistuttiin entisajan koulutunnin simulaa-
tioon. Tämän jälkeen pidettiin verkoston vuosikokous. Siinä valittiin verkostolle 8-jäseni-
seksi laajennettu johtoryhmä vuosiksi 2007–2009. Juhani Tähtinen jatkaa verkoston joh-
dossa alkavan kaksivuotiskauden.

Kasvatuksen historian päivät ovat vakiinnuttamassa paikkansa alan tutkijoiden ja har-
rastajien kesän alun kohtaamisena. Seuraava erityisteema Joensuussa 5.–6.6.2008 on *Kan-
salaisuus ja demokratia*.

*Jukka Rantala työskentelee historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen professorina
Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitoksella.*

Kasvatuksen historiaa – Instituutioiden tutkimisesta kokonaiskuvan rakentamiseen

Pirkko Leino-Kaukiainen

Koulutuksen ja kasvatuksen historia ovat olleet suomalaisten historiantutkijoiden kiinnos-
tuksen kohteena vähintäänkin puolen vuosisataa. Yksi klassikkoteos on Aimo Halilan neli-
osainen *Suomen kansakoululaitoksen historia* (I–IV, 1949–1950), joka kattoi ajan ennen
toista maailmansotaa. Alkuun tavoitteena oli kirjoittaa laajoja kokonaisesityksiä yleissivis-
tävän koulun historiasta.

Koulutus nähtiin ensisijassa erilaisten instituutioiden historiana. Eri koulumuodot saivat
historiansa, joista mainittakoon esimerkkeinä Ivar A. Heikelin *Helsingin yliopiston historia*
(1940) ja J. T. Hanhon laatima *Suomen oppikoululaitoksen historia* (I–II, 1947 ja 1955).
Yliopistojen historioita on kirjoitettu useita. Kun oppikoululaitos siirtyi historiaan perus-
koulun tieltä, sen historian kirjoittamista jatkoi Kyösti Kiuasmaan *Oppikoulu 1880–1980*
(1982). Oppikoululaitoksen historiaa täydensi vielä Jari Salmisen ym. kirjoittama *Yksityis-
oppikoulujen historia 1872–1977* (1995). Ammattikoulutuksen historiaa käsiteltiin oikeas-
taan vain opettajankoulutuslaitosten historioiden ja juhlakirjojen kautta.

Instituutioiden historiaan liittyivät koulutusta koskevan päätöksenteon, koulutuspolitiikan
ja koulutuksen toteuttamisesta vastaavien organisaatioiden historiateokset. Suomessa
on kirjoitettu kouluhallituksen 100-vuotishistoria vuosilta 1869–1969 (1979) ja opetusmi-
nisteriön historia, joka alkoi ilmestyä 1976 ja on edennyt vuoteen 1995 sarjan seitsemän-
nessä osassa.

Myös kouluhistorioiden, historiikkien ja matrikkeliä laatiminen on ollut vilkasta. Toi-